

Ks. Jerzy Grześkowiak, *Chwalcie Boga w waszym ciele! Część I. Wierzyć wszystkimi zmysłami*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2012, ss. 274.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium* w rozdziale II poświęconym zagadnieniu Ludu Bożego, naucza, że nowotestamentalny Lud Boży uczestniczy w prorockiej funkcji Chrystusa poprzez dawanie żywego świadectwa życia wiary i miłości, a także poprzez „owoc warg, które wyznają Jego imię” (por. Hbr 13, 15). Lud Boży, kierowany nauczaniem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, „niezachwianie trwa przy wierze” (KK 12). Podobne treści zawiera soborowa Konstytucja o liturgii świętej, podkreślając, że obecna troska o rozwój i odnowienie liturgii stanowi znak działania Bożej opatrności i jakby przejście Ducha Świętego przez Kościół, co uwydatnia jego szczególny rys, a zarazem jest znakiem „całej współczesnej myśli i działalności religijnej” (KL 43).

Dobrze się więc stało, że problematykę znaków, ich znaczenia i wymowy podejmuje w swojej – kolejnej już z tej dziedziny – publikacji, znany, szczególnie dla starszego pokolenia liturgistów, ks. dr hab. Jerzy Grześkowiak, dawny pracownik naukowy KUL, a obecnie duszpasterz w Niemczech.

Książka została wydana przez Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, co oznacza, że Autor powraca do naukowych korzeni swojej Alma Mater. O wartości tej publikacji, jej wysokiej merytorycznej ocenie oraz rzetelności i kompetencji naukowej Autora świadczy recenzja ks. prof. Czesława Krakowiaka, kwalifikująca edycję do druku. Książka ks. Grześkowiaka – *Wierzyć wszystkimi zmysłami* jest częścią I tej trylogii, dla której wspólny tytuł zaczerpnął Autor z listu św. Pawła (1 Kor 6, 20) – *Chwalcie Boga w waszym ciele! We* wstępie do części I – zapowiadanej przez Autora trylogii – podejmuje on zagadnienie wiary człowieka w jej egzystencjalnym wymiarze. Sformułowanie „wierzyć wszystkimi zmysłami” wskazuje na ten aspekt zaangażowania w wierze, który obejmuje to, co nadprzyrodzone, co dotyczy całego człowieka, zarówno jego strony wewnętrznej, jak i zewnętrznej, a więc wszystkiego bez wyjątku, bez żadnych ograniczeń. Autor już samym, wspólnym dla całej trylogii tytułem sugeruje, że cały człowiek jest dla Boga.

Struktura książki ma charakter naukowy. Na początku publikacji znajduje się spis treści w językach polskim i niemieckim, następnie – również w obu językach – słowo wstępne. Na końcu książki umieszczona została cenna biblio-

grafia z właściwym podziałem na Dokumenty Magisterium Kościoła, w tym: dokumenty soborowe, papieskie i Stolicy Apostolskiej oraz opracowania (120 pozycji). Bibliografia zawiera też (część III) spis publikacji, z których pochodzą teksty poetyckie cytowane w pracy. Bardzo cenny jest też alfabetyczny indeks osobowy, który ułatwia korzystanie z tekstów, szybkie kojarzenie ich z autorami.

Treść książki ks. Grześkowiaka zawiera wiele pogłębionych analiz i refleksji teologiczno-liturgicznych dotyczących zagadnienia udziału człowieka w zbawczym dziele Boga, udziału wyrażającego się poprzez liturgiczną celebrację. Te interesujące analizy zostały przez Autora wzbogacone cytataми tekstów poetyckich i podbudowane modlitewną zadumą, co stanowi składowy element celebracji liturgicznych.

Dla zobrazowania poruszanych przez Autora szczegółowych zagadnień warto przywołać tytuły poszczególnych rozdziałów, z których każdy został poświęcony odrębnemu tematowi, razem zaś stanowią niezwykle harmonijny witraż, ukazujący całokształt zaangażowania człowieka w liturgię. Na treść części I trylogii składa się dziewięć rozdziałów, których tytuły zaczerpnięte są z Pisma Świętego, a z nich, jak ze źródła, wypływają trafnie dobrane śródtytuły stanowiące zwieńczenie treści poszczególnych rozważań.

Oto one:

- „Dziękuję Ci, że mnie stworzyłeś tak cudownie” (Ps 139, 14): Nasze zmysły; Modlitwa o uświęcenie pięciu zmysłów (Jo Croissant).
- „Podnieś oczy wokoło i popatrz” (Iz 49, 18): Zmysł widzenia; Symbolika oka; „Oko wewnętrzne” – religia, wiara, mistyka.
- „Kto ma uszy do słuchania, niech słuca” (Mk 4, 9): Zmysł słuchu; Symbolika ucha; Słuchanie w relacji do Boga; Słuchanie w liturgii.
- „Jesteśmy miłą Bogu wonnością” (2 Kor 2, 15): Zmysł węchu; Teologia zapachu; Zmysł powonienia a liturgia; Kadzidło.
- „Skosztujcie, jak dobry jest Pan” (Ps 34, 9): Zmysł smaku; Jedzenie i picie – aspekt biblijny; Eucharystia – uczta ofiarna chrześcijan; Post; Błogosławienie pokarmów wielkanocnych (Symbolika baranka; Dlaczego jajko na Wielkanoc?).
- „Żebym choć dotknęła Jego płaszcz” (Mk 5, 28): Zmysł dotyku; Boski dotyk; Dotyk w liturgii.
- „Wyciągam ręce do Ciebie” (Ps 143, 6): Mowa rąk; Symbolika dłoni i gestów rąk; Religijna symbolika dłoni; Ręce Jezusa i Jego uczniów; Ręce modlące się; Palce i pięść; Medytacja: Moje ręce.
- „Postawiłeś me stopy na miejscu przestronnym” (Ps 31, 9): Nogi i stopy; Aspekt biblijny; Procesja (Procesja w celebracji eucharystycznej; Inne procesje; Procesja Bożego Ciała); Pielgrzymka.

- „Za Tobą tęskni moje ciało” (Ps 63, 2): Postawa stojąca; Postawa siedząca; Klęczenie; Leżenie twarzą ku ziemi.

Uzasadniając wybór tytułu dla części I trylogii – *Wierzyć wszystkimi zmysłami*, Autor dzieli się we wprowadzeniu refleksją zrodzoną podczas medytacji przed Ukrzyżowanym: „Czy to umęczone na krzyżu ludzkie ciało Chrystusa, przez jego Ojca wskrzeszone do życia, nie <odkupiło>, nie wyzwoliło od grzechu i śmierci także mojego ciała (...)?” (s. 10). Refleksja Autora nawiązuje do, odmawianego w każdej niedzielnej liturgii eucharystycznej, Apostolskiego *Credo* (patrz s. 10).

W interpretacji symboliki znaków związanych z ludzkim ciałem ks. Grześkowiak odwołuje się do wydarzeń biblijnych, które uważa za fundamentalne, źródłowe i w oparciu o nie wskazuje na biblijne podstawy i inspiracje swojej książki. I na potwierdzenie, po poetyckim cytacie z twórczości ks. J. Pasierba, zamieszcza swoje głębokie wyznanie: „Ufam zatem i o to proszę nieśmiało Pana, by nie umykał z tych kart, lecz pozostał w tych słowach, zdaniach, cytatach i wypowiedziach (...). Proszę Go też, by poprzez te stronicie <wnikał> w ciała, w zmysły, w serca i w ducha Czytelników, ucząc ich, jak mają postępować i żyć, by rzeczywistością stało się życzenie i wezwanie św. Pawła <Chwalcie Boga w waszym ciele> (1 Kor 6, 20)” (s. 12).

W swoich refleksjach Autor wyraził też – na przykładzie przyjmowania Komunii świętej na rękę – pewne ubolewanie z powodu niedoceniań w niektórych środowiskach duszpasterskich znaczenia „otwartości liturgicznej” na symbolikę liturgiczną i niewystarczającej troski o jej rozumienie (zob. s. 25). Ks. Grześkowiak podkreśla, że człowiek modli się całym swoim ciałem, także wzrokiem. Pisze: „Oczy, wspaniały dar, są naszym wiernym przewodnikiem na drogach życia (...). Znane w chrześcijaństwie wyrażenie <pożądanie oczu> mówi o tym, jak <żarłoczne> są nasze oczy, pożądliwe, stale otwarte na wszystko, co <nowe>, co intryguje, zaciekawia, a przede wszystkim na to, co piękne” (s. 35).

Zaskakujące niekiedy zestawienia myśli wymagają od czytelnika uważniej lektury tekstu i wczucia się w intencje Autora. Tekst bowiem w wielu miejscach ma niejako formę poetycką, ale nie tylko dlatego, że Autor cytuje dobrze dobrane fragmenty ulubionych poetów, ale i sam posługuje się alegoriami, by dzięki nim lepiej ukazać symboliczną wymowę ludzkiego ciała, jego wartość zarówno w aspekcie życia ziemskiego, jak i życia wiecznego.

Ks. J. Grześkowiak pisze swobodnym, własnym językiem, używając niekiedy dosadnych określeń dla podkreślenia ważnych treści. Mówi na przykład o „zarażaniu” i „żarliwej tęsknocie” Jana Pawła II: „(...) Jan Paweł II zarażał później swoją żarliwą tęsknotą za Chrystusem miliony ludzi, czynił namacalnym Jego czar, którego sam doświadczył w swoim obcowaniu z Bogiem”

(s. 51). W trakcie lektury książki wyraźnie odczuwa się głęboką wiarę Autora w wartość i skuteczność słowa Bożego: „Przy słuchaniu słowa Bożego – czytamy – ogromnie istotna jest świadomość, że Bóg mówi <teraz> i <specjalnie do mnie>. Owszem, On przemawia do całego Kościoła, do całego zgromadzenia liturgicznego, ale zwraca się też osobiście, bezpośrednio do mnie (...)” (s. 80).

Z podobnym przekonaniem Autor opiniowanej książki dowodzi wielkiego znaczenia symboli i gestów liturgicznych odwołujących się do ludzkich zmysłów. Na przykładzie zmysłu powonienia tłumaczy sens używania kadzidła w czasie liturgii: „Szkoda, że w wielu kościołach znikło ono [kadzidło] zupełnie, nieraz z uzasadnieniem, że liturgię należy uprościć i zrezygnować ze zwyczaju przyjętego z pogaństwa. Tak to dobry zamiar przeradza się w oschłą surowość, a przecież człowiek winien czcić Boga nie tylko rozumem i słowem, lecz całym sobą, także przez zaangażowanie zmysłu powonienia” (s. 104).

Przykłady można by mnożyć i na potwierdzenie cytować każdą niemal stronę. W książce ks. Grześkowiaka znajdują się bowiem liczne odwołania biblijne – na przykład symbolika paschalnego baranka, czy liturgiczne procesje – które stanowią pomoc w zrozumieniu symboliki liturgicznej i jej źródeł.

Książka warta jest przeczytania, zwłaszcza, że napisana jest zrozumiałym, a zarazem pięknym polskim językiem. Może być pouczającą lekturą i z punktu widzenia problematyki liturgicznej, i pastoralnej. Omawiana edycja ma niewątpliwą wartość naukową, ale jej treść i struktura może zainteresować wszystkich, niezależnie od ich aspiracji naukowych. To wielka sztuka i cenna umiejętność, by mądre choć niekiedy trudne treści przekazać zrozumiałym językiem. Dlatego można podziwiać erudycję Autora i za to, że – jak sam napisał we wprowadzeniu – odwołał się do słów Jezusa o ojcu rodziny, „który ze swego <skarbcza> wydobywa <rzeczy nowe i stare> (Mt 13, 52)” (s. 11). Bo rzeczywiście, z dużą erudycją potrafi on łączyć rzeczy wielkie z małymi i na całą rzeczywistość człowieka patrzeć w świetle historii zbawczej uobecniającej się w liturgii.

Ks. Jan Decyk

Ks. Józef Grzywaczewski, *Appointing Bishops in the First Centuries*, Wyd. Polihymnia, Lublin 2013, ss. 152

Ukazała się bieżącym roku (2013) w Wydawnictwie Polihymnia w Lublinie książka ks. dr hab. Józefa Grzywaczewskiego pod tytułem *Appointing Bishops in the First Centuries* (152 strony). Książka jest w serii „Religie Świata i Świat Religii”, której założycielem i redaktorem jest prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz (UKSW), specjalista w zakresie religioznawstwa i ekumenizmu. Autor